

KATHOLIEK AMSTERDAM

Middeleeuwen

Indeling

- Deel 1: Amsterdam in de Middeleeuwen
- Deel 2: Amsterdam in de 16e eeuw

Deel 1: Amsterdam in de Middeleeuwen



Romeinse tijd



Amsterdam ligt ten noorden van het gebied dat ten tijde van de geboorte van Christus in de Romeinse tijd onderdeel was van een Romeinse provincie. Tussen de stichting van de katholieke kerk en het ontstaan van Amsterdam als plaats aan de Amstel liggen zo'n 1200 jaar. Het christendom en de katholieke kerk, hadden derhalve al een lange ontwikkeling achter zich toen in de late Middeleeuwen het machtscentrum in het Amstelland van Ouderkerk aan de Amstel naar Amsterdam verschoof.

Egmond / graven van Holland



Bij de stichting van de stad Amsterdam was de katholieke traditie in het graafschap Holland nog niet oud. Het Christendom heeft pas in de 8^e eeuw wortel geschoten in de omgeving van Amsterdam. In die tijd bevonden zich in de duinen van het Kennemerland en in de Vechtstreek tussen Utrecht en Muiderberg kleine eenvoudige houten kerkjes. Dit was ook het gebied in de regio rond Amsterdam dat bewoonbaar was. De abdij van Egmond was in die tijd een belangrijk bestuurlijk, cultureel en religieus centrum voor deze regio. Boven: de timpaan van de abdij van Egmond met afbeelding van Petrus in het midden en aan weerszijden graaf Dirk VI van Holland en zijn moeder, gravin

Amsterdam 1200

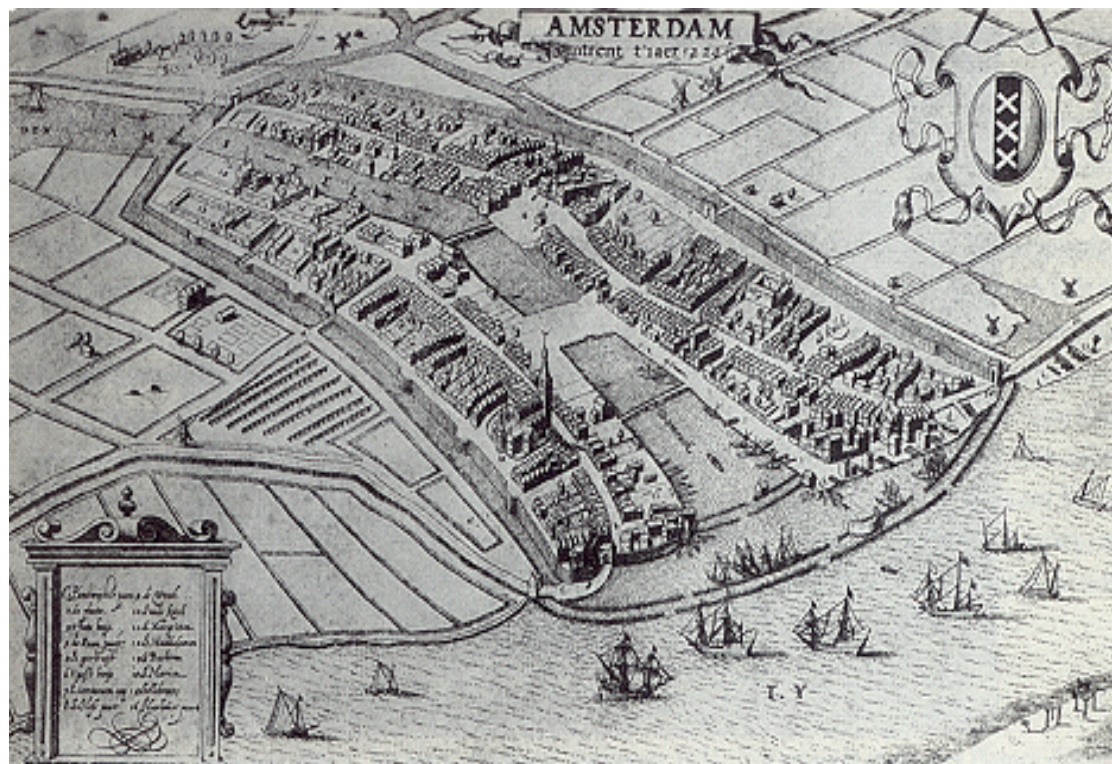
- Het bisdom Utrecht werd rond het jaar 1000 verdeeld in dekenaten, waaronder het dekenaat Amstelland. De dekenaten waren op hun beurt verdeeld in parochies. Vanuit de parochiekerken werden dochterkerken gesticht, die na verloop van tijd zelf de status van parochie kregen en daarmee het recht kregen om te dopen en te begraven. Door het heffen van een belasting, de tienden, konden de parochiekerk en de parochie-priester onderhouden worden. Rond het jaar 1200 was zo het gehele bisdom Utrecht in parochies ingedeeld.
- In de 13^e eeuw wordt het Amstelland gesplitst in het gebied van Ouder-Amstel (ten oosten van de Amstel) en het gebied van Nieuwer-Amstel (voornamelijk ten westen van de Amstel). Ouder-Amstel was lange tijd het bestuurscentrum. Daar lag het eerste kasteel van de heren van Amstel, op de plaats in Ouderkerk aan de Amstel waar zich nu de Portugees-Israëlitische begraafplaats bevindt, met ertegenover op een terp de Urbanuskerk. Het huidige Amsterdam ligt grotendeels binnen het gebied van het toenmalige Nieuwer-Amstel.

Amsterdam 1200



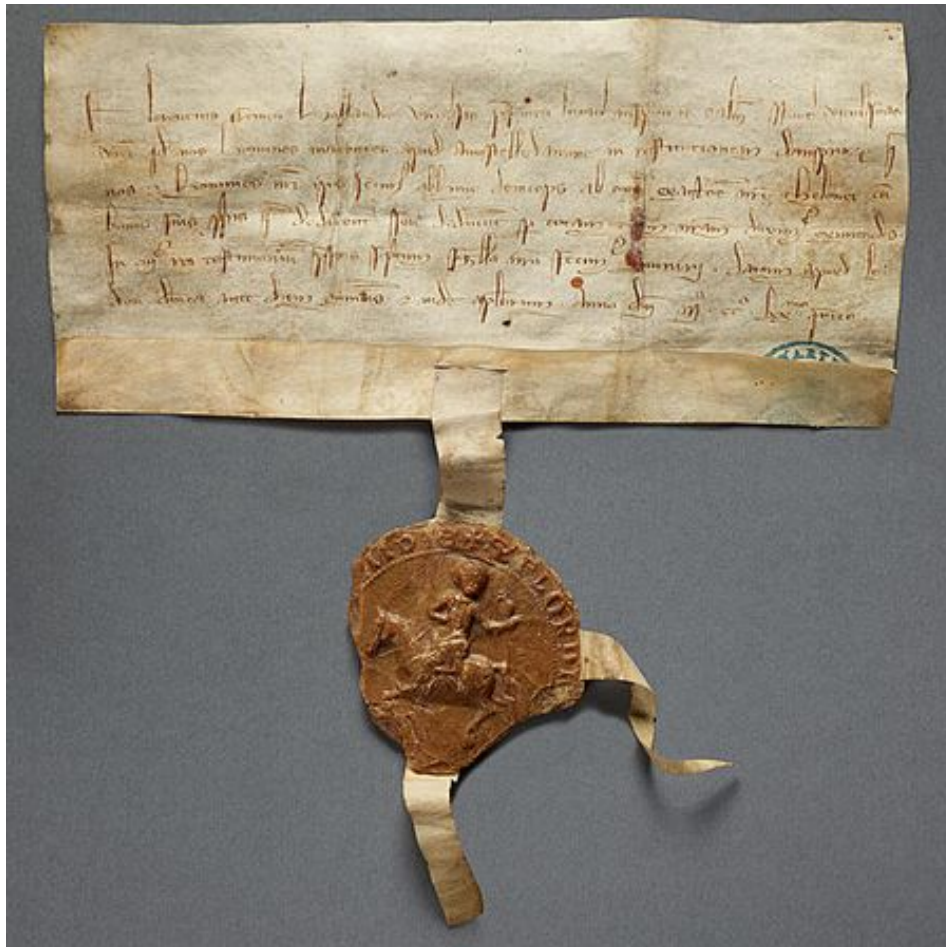
Amsterdam ontstaat in het veengebied dat vanaf 1200 langs de Amstel ontgonnen werd. Dit veengebied werd pas bewoonbaar toen er een verbetering kwam van de natuurlijke afwatering. Toen kon vanuit de Vechtstreek en het Kennemerland dit gebied ingetrokken worden en kon dit gebied ontgonnen worden met als laatste het Waterland ten noorden van Amsterdam. Die ontginning vond plaats vanuit het IJsselmeer en vanuit veen-stroompjes als de Amstel, de Vecht en de Diemen. Door de ontginning ontstaan kunst-matige ophogingen en dijken waarop bewoning mogelijk is.

Amsterdam 1200



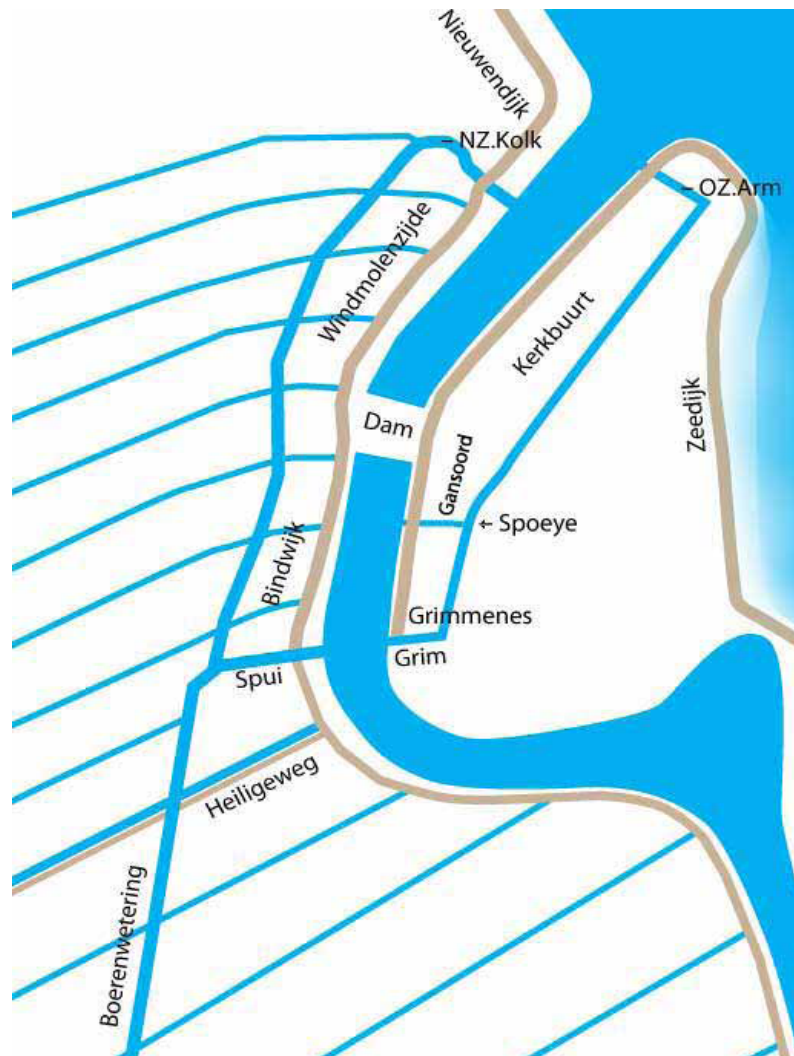
In opdracht van de bisschop van Utrecht werd door de heren van Amstel het veengebied vanuit de oevers van de Amstel ontgonnen. Haaks op de oevers kwamen kavelsloten om het veen te ontwateren via de Boerenwetering die bij het Spui de stad binnenkwam. Het patroon van deze kavelsloten is terug te vinden in straten van binnenstad, Jordaan en Kinkerbuurt. Ten westen van de Boerenwetering werd een dijk opgeworpen om het gebied te beschermen tegen overstromingen. Deze dijk (de Amstelveenseweg en Amsterdamse-weg) werd een belangrijke landverbinding naar Amsterdam.

Amsterdam: het stadsrecht



Rond 1300 kreeg Amsterdam het eerste stadsrecht van de bisschop van Utrecht, Guy van Avesnes. Op grond van het stadsrecht kon het stadsbestuur zelf verordeningen (keuren) vaststellen. Het land van Amstel bestaat dan uit drie schoutambten, namelijk Ouderkerk, Nieuwerkerk (ofwel Amstelveen) en Amsterdam. Links: het tolprivilege uit 1275. Met het privilege geeft graaf Floris aan alle Amsterdammers het recht om goederen te vervoeren door zijn gebied zonder dat daarvoor tol betaald hoeft te worden. Het privilege werd afgegeven te Leiden “op de zender van de feesten van

Amsterdam 1300



In de 14e eeuw ontstaan diverse buurten. De stad wordt door een zeedijk tussen Spaarndam en Muiden beschermd tegen het water van het IJ.

Amsterdam 14^e en 15^e eeuw



Amsterdam vormt in 1334 een eigen parochie. Graaf Willem III verleent na het overlijden van de pastoor van Ouder-Amstel, Johannis van Ratinghen, zijn goedkeuring aan de benoeming van Wouter van Drongelen tot eerste pastoor van Amsterdam. Tot dan viel de Amsterdamse Oude Kerk onder de parochie van Ouderkerk. Geleidelijk ontstaat de stad en vesting, die te zien is op de oudste kaart van Amsterdam, de 16^e eeuwse vogelvluchtkaart van Cornelis Anthonisz.

Oude Kerk (1306)



Met de bouw van de Oude Kerk werd in het begin van de 14^e eeuw begonnen. De kerk werd in 1306 ingewijd en is daarmee het oudste gebouw van Amsterdam. De Oude Kerk was vanaf 1334 niet langer een hulpkerk van de parochiekerk in Ouderamstel, maar een zelfstandige parochiekerk voor het gebied aan de Oude zijde. De kerk was gewijd aan de patroonheilige van Amsterdam, Sint Nicolaas

Oude Kerk (1306)



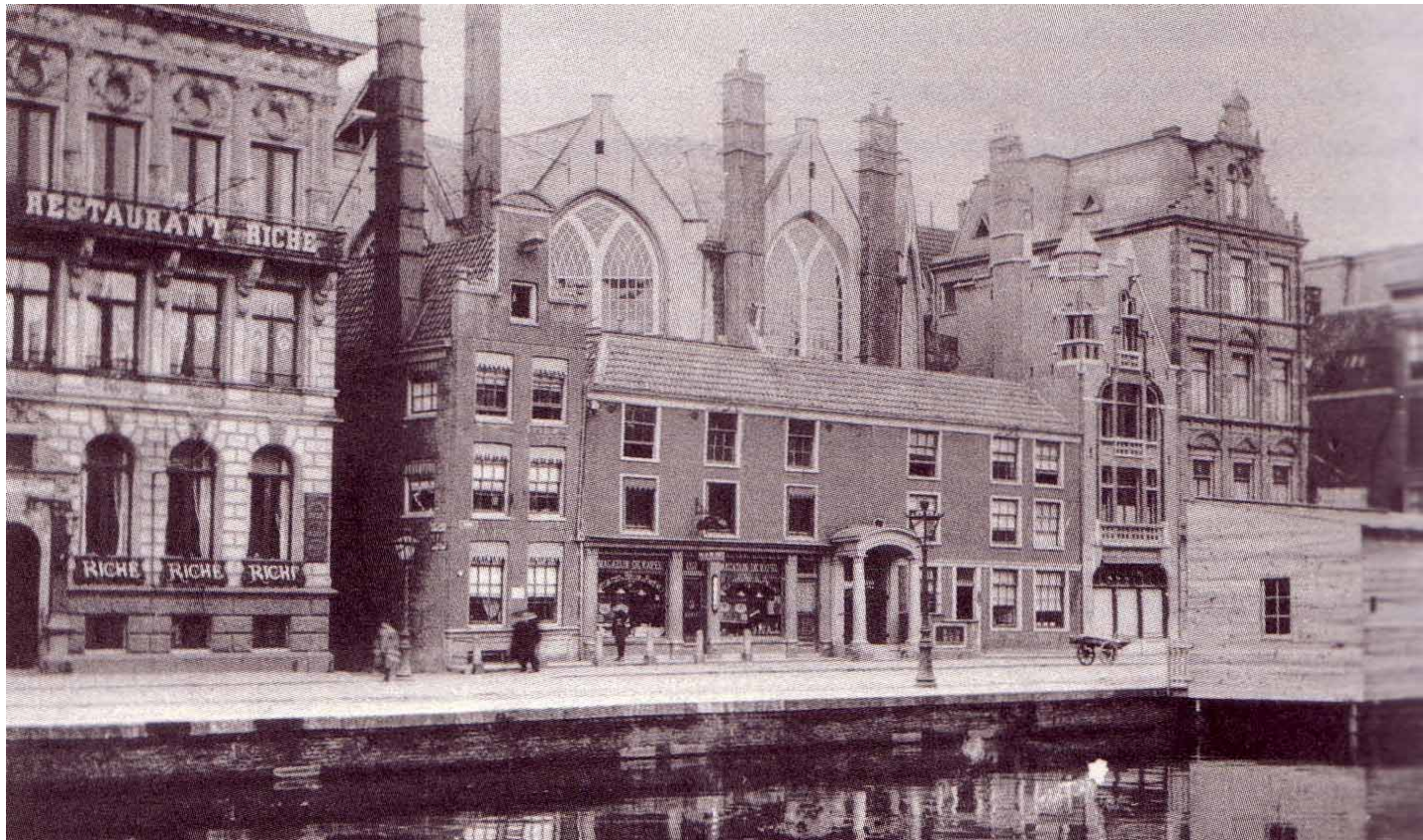
Aanvankelijk worden de pastoors van de Oude Kerk benoemd door de graaf van Holland, tevens heer van het Amstelland. Dit recht gaat in 1373 over naar het kapittel van de Haagse hofkerk, de Mariakerk. De opbrengsten uit schenkingen, renten en bediening van sacramenten waren vanaf dan voor het kapittel van de hofkerk, dat de pastoors benoemde op basis van haar collatierecht. Het kapittel betaalde uit de opbrengsten de pastoor en de kapelaans. Verder waren er priesters (altaristen) die in dienst waren van de gilden en broederschappen. Zij droegen missen op in de zijkapellen, waaronder memoriemissen ter herdenking van overledenen. Vaak vonden er op hetzelfde moment meerdere missen plaats. Boven: de loterijprent uit 1558 waarin St. Nicolaas oproept om geld te geven voor de

Oude Kerk (1306)



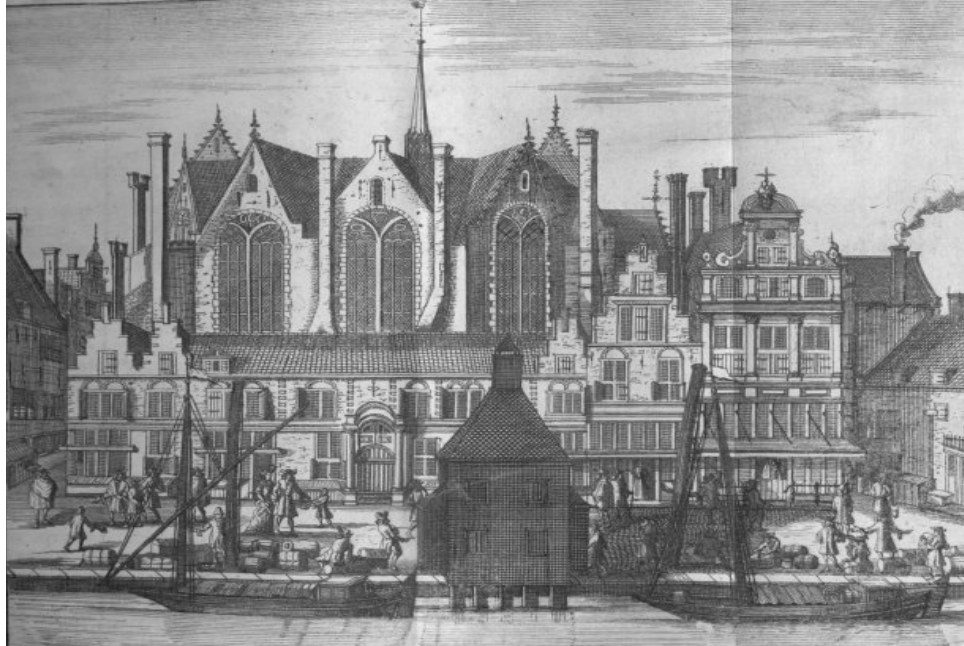
Van het Middeleeuwse interieur van de Oude Kerk is weinig bewaard gebleven, waaronder enkele plafondschilderingen. Links: de heiligen Crispinus en Crispianus, patroons van het schoenmakers-gilde. Ze houden de martelwerktuigen waarmee zij werden vermoord in hun hand (zwaard en hakmes). In de andere hand houden ze een schoenmakersleest. Rechts van hen de bisschops-wijding van St. Maarten, patroonheilige van het kramersgilde. Daarnaast het wapen van de graven van Holland met viermaal het wapen van Amsterdam. Geheel rechts de Onze Lieve Vrouwe van het Binnenlandvaardersgilde.

Heilige Stede (1347)



Lange tijd was de Oude Kerk de enige kerk in Amsterdam. De bevolkingsgroei van Amsterdam in de tweede helft van de 14de eeuw maakte het noodzakelijk nieuwe kerken te bouwen. Aan de Nieuwe Zijde ontstond in 1347 de Heilige Stede (heilige plaats), een kapel die werd gebouwd over het huis in de Kalverstraat waar op 15 maart 1345 het Mirakel van Amsterdam plaatsvond. Van dit huis bleef bij de bouw van de kapel alleen de schouw van het Mirakel over. Boven: de Heilige Stede gezien vanaf het Rokin.

Heilige Stede (1347)



Al in 1347 werd het gewoonte voor pelgrims om een omgang te maken rondom de kapel, éénmaal het Onze Vader en éénmaal het Wees gegroet biddende. De pelgrims kwamen de stad binnen via de Heilige Weg, die vanaf Sloten en Amstelveen via de Overtoomse Vaart (de Overtoom) naar de Kalverstraat liep. Sinds 1360 vonden er vanuit de H. Stede jaarlijks processies plaats waarin het H. Sacrament werd meege-dragen. Boven: 17^{de} eeuwse prent van de Heilige Stede, opnieuw vanuit het Rokin.

Heilige Stede (1347)



Na de grote stadsbrand van 1452 werd de kapel geleidelijk vergroot opgebouwd en kreeg zij drie schepen en een koorgang. Op de prent linksonder is de merkwaardige vorm van de Heilige Stede te zien met drie hallen, een koorgang aan het Rokin en een dwarsschip aan de Kalverstraat. Aan de Kalverstraat (prent linksboven) was er de 'heilige hoek' (de plaats waar het wonder gebeurde) met de haard. Door het Mirakel van Amsterdam werd Amsterdam een pelgrimsstad waar het Heilig Sacrament vereerd kon worden. In Amsterdam zijn diverse pelgrimsinsignes gevonden van het Mirakel van Amsterdam (zie volgende pagina voor enkele voorbeelden), die de pelgrims als religieuze souvenirs mee naar huis namen.

Pelgrimsinsignes H. Mirakel



Nieuwe Kerk (1409)



In 1408 gaf de bisschop van Utrecht toestemming voor het bouwen van een tweede parochiekerk aan de andere zijde van de Amstel, die voortaan de stad zou verdelen in een Oude en een Nieuwe Zijde. Op 25 november 1409 wordt deze kerk gewijd aan Onze Lieve Vrouwe (Mariakerk) en later ook aan H. Catharina van Alexandrie. Na de alteratie wordt gesproken van de Nieuwe Kerk.

Nieuwe Kerk (1409)



De Nieuwe Kerk kwam niet ongeschonden uit de grote stadsbrand van 23 april 1421. De kooromgang ging verloren. Ook bij de stadsbrand van 25 mei 1452 raakte de Nieuwe Kerk zwaar beschadigd. Aan de kerk werd echter voortdurend verder gebouwd. Links: het Boelenskoor. In de kapel zijn leden van de familie Boelens-Den Otter te zien, het altaar en het altaarstuk met stichters. De kapel is afgesloten door een laag hek met familiewapens. Op het drieluik uit 1531 zijn een tronende Madonna en een bloots-hoofds voor Maria knielende pastoor Claes Boelen den Otter en daarvoor Sint Nicolaas te zien. Op de linker vleugel zijn voor Sint Andries enkele mannen te zien onder aanvoering van de vader van Claes Boelen den Otter, Hillebrand den Otter en rechts voor Sint Margriet de vrouwen onder aanvoering van

Moderne devotie: navolging van Christus



Voor de geloofsbeleving van de Amsterdam-mers in de late Middeleeuwen is de Moderne Devotie van bijzonder belang. De Moderne Devotie is onderdeel van een bredere beweging. Rond 1300 vond er mede als gevolg van de bedelorden en de stichter van de Cisterciënzer orde, Bernard van Clairvaux, een omslag plaats in de katholieke geloofsbeleving. Zij brengen Christus dicht bij de gelovigen en moedigen hen aan om Christus in hun leven na te volgen. Het geloof werd daar-door gericht op de menselijke Christus, de man van vlees en bloed die als mens is geboren, als mens heeft geleden en als mens is gestorven. De lijdende Christus is alom aanwezig. Zijn passiewerktuigen en relieken als het kruishout, de kruisnagels, de lijkwade

22 kloosters (1389-1513) en vele kapellen en gasthuizen



Onder invloed van de Moderne Devotie werden eind van de 14e en in het begin van de 15e eeuw in Amsterdam (net als in de andere grote Hollandse steden) veel kloosters gesticht. Het begin lag vaak bij een schenking of nalaten-schap van een vermogend particu-lier. Het kon daarbij gaan om ge-bouwen, akkers en weilanden, huuropbrengsten en vergoedingen voor speciale missen. Als motief voor het stichten van een klooster wordt wel het zielenheil van de stichter en zijn familie genoemd. Links: kaart uit “Amsterdamse kloosters in de Middeleeuwen”.

Stichting van kloosters (1389-1513)

- Tussen 1389 en 1420 werden in Amsterdam op die wijze maar liefst 13 nieuwe kloosters gesticht. Deze kloosters zorgden voor inkom-sten door de productie van religieuze boeken en door andere producten waarvoor in de steden een afzetmarkt bestond. Amsterdam kende aan het einde van de 15^e eeuw vijf mannenkloosters en zestien vrouwenkloosters. Het stadsgebied, dat door de uit-breidingen in de 15^e eeuw was ontstaan, bestond toen voor ongeveer 20% uit kloosterterrein. De meeste kloosters lagen binnen dit stadsgebied.
- Bij de bedelorden ontstonden speciale regels voor vrouwenkloosters, de zogenaamde tweede orden. Aan het hoofd van de vrouwenkloosters stond een mater (ook wel priorin of abdis genoemd). De vrouwenkloosters kenden daarnaast een pater (ook wel rector, confessor of biechtvader genoemd), die behalve voor de biecht onder andere ook voor de boekhouding zorgdroeg.

22 kloosters (1389-1513)

Nr.	Naam klooster	Eerste vermelding	Orde	Kapittel
1	Oude Nonnenklooster	1389	Augustinus	Utrecht
2	Kartuizerkloost	1392	Kartuizer	
3	Regulierenklooster	1394		
4	Sint Claraklooster	1397	Franciscus	Utrecht
5	Sint Agnesklooster	1397	Franciscus, Augustinus na 1458	Sion
6	Nieuwe Nonnenklooster	1403	Franciscus, Augustinus	Sion
7	Sint Margarethaklooster	1406	Franciscus	Utrecht
8	Sint Paulusbroederklooster	1409	Franciscus	Utrecht
9	Sint Ceciliaklooster	1411	Augustinus	Utrecht
10	Sint Maria Magdalenaklooster	1411	Franciscus, Augustinus na 1422	Sion
11	Sint Catharinaklooster	1412	Franciscus, Augustinus na 1457	Windesheim
12	Sint Luciënklooster	1414	Franciscus	Utrecht
13	Sint Mariaklooster	1417	Franciscus	Utrecht
14	Sint Ursulaklooster	1419	Franciscus	Utrecht
15	Sint Barbaraklooster	1425	Franciscus	Utrecht
16	Sint Geertruidenklooster	1432	Franciscus, Augustinus na 1450	Windesheim
17	Cellebroedersklooster	1440	Augustinus	
18	Klooster Sint Maria Magdalena in Bethaniën	1462	Augustinus	
19	Minderbroedersklooster	1462	Franciscus	
20	Cellezusters –of Sint Alexiusklooster	1475	Augustinus	
21	Clarissenklooster	1494/1513	Clarissen	
22	Begijnhof	1307		

Begijnhof (1307)

- Het begijnwezen is in het bisdom Luik ontstaan in de periode van de Moderne Devotie. In de 13^e, 14^e en 15^e eeuw volgde een snelle groei. Het Amsterdamse begijnhof is waarschijnlijk al in 1307 gesticht. In 1393 bevestigt Albrecht van Beieren de statuten van het begijnhof. Hij werpt zich op als beschermheer en reikt de begijnen leefregels aan. Hij bepaalt dat de bewoonsters van het hof anderhalf jaar op het hof moeten wonen voordat zij de status van begijn krijgen en in de gemeenschap van begijnen kunnen worden opgenomen.
- In het Amsterdamse begijnhof woonden ongehuwde vrouwen of weduwen samen. De begijnhof was strikt genomen geen klooster, al legden de begijnen wel de beloften van kuisheid en van gehoorzaamheid aan de overste af. Begijnen konden zich echter altijd terugtrekken. De begijnen hadden hun eigen woning binnen het Begijnhof en zorgden voor zichzelf en uit liefdadigheid ook voor anderen. Aan het hoofd stonden drie of vier meesteressen. Voor het geestelijke bestuur was de pastoor van het begijnhof verantwoordelijk.

Begijnhof (1307)



Begijnhof (1307)

(Cornelia Arens)



De traditionele stille bloemenhulde op 2 mei aan een van de begijnen Cornelia Arens, bij haar graf aan het kerkpad. Cornelia Arens weigerde om zich in de begijnhofkerk te laten begraven nadat deze na de alteratie in gebruik was genomen door Engelse protestanten.

Middeleeuwse kloosters

- Tot in de tweede helft van de 15^e eeuw bemoeide het stadsbestuur zich niet met een stichting of gaf het zonder probleem toestemming voor de vestiging van een nieuw klooster. Het Amsterdamse stadsbestuur had na de stichting weinig of geen invloed op de kloosters. De kloosters kenden elk rond de 50 kloosterlingen. De verplichtingen van de kloosterlingen waren in de statuten en kapittelbesluiten voor het klooster vastgelegd. Naast gebed en meditatie speelden in het dagelijkse kloosterleven ook studie en bijzondere taken als ziekenzorg een belangrijke rol. De kloosters beschikten vaak over een eigen bibliotheek. Zij vormden afgesloten complexen met blinde gevels naar straten en kades. Toen de kloosters in de 15^e eeuw in financiële problemen kwamen, werden tegen de blinde gevels woonhuizen gebouwd waaruit huurinkomsten gegenereerd konden worden.
- Behalve uit legaten, schenkingen en huurhuizen, haalden de kloosters ook inkomsten uit de verkoop van laken, brood en bier. Verder waren er inkomsten uit landbezit (pacht), giften en lijf- en losrenten. De kloosters waren bovendien aanvankelijk grotendeels vrijgesteld van belastingen. Dit laatste was een doorn in het oog van de gilden, omdat de kloosters hun producten op de markt verkochten.

Stichting van de kloosters



Het Oude Nonnenklooster is in Amsterdam aan het einde van de 14^e eeuw de eerste gemeenschap van broeders en zusters, die zich door het afleggen van de geloften tot een klooster ontwikkelde. Na toetreding tot de derde orde van Franciscus werden de zusters ook wel tertiariessen genoemd. Later ging een aantal van de kloosters over van de regels van Franciscus naar de strengere regels van Augustinus en was sprake van reguliere kannuniken of kanunnikessen binnen het kapitel van Sion. Boven: zusters van de Derde Orde van Sint Franciscus.

Middeleeuwse kloosters

Oude Nonnenklooster (1393)



Het Oude Nonnenklooster werd met steun van schenkingen van rijke Amster-damse burgers en families gesticht op de plaats waar nu de Oudemanhuispoort ligt. In 1389 verschenen 46 zusters met 4 voogden, waaronder Gijsbert Dou, voor het stadsbestuur om toestemming te vragen voor de stichting van een zuster-huis. In 1391 werd toestemming van de paus verkregen en in 1393 die van de landsheer en van de stad voor een klooster voor 12 reguliere kanunnikessen van Sint Augustinus. Vanaf 1400 was het klooster aangesloten bij het kapittel van Windesheim. De kapel van het klooster werd in 1401 gewijd.

Middeleeuwse kloosters

Kartuizerklooster (1394)



Het op één na oudste Amsterdamse kloosters is het kartuizerklooster Sint Andries ter Zaliger Haven. De akten van het generaal kapittel van 1393 vermelden

“consules” (stadsbestuur) en “cives” (burgers) van Amsterdam, waaronder Dirk Sloyer, als initiatiefnemers, en Albrecht van Beieren, graaf van Holland, als de belangrijkste weldoener. Het kartuizer-klooster werd in 1393 gebouwd en vermoedelijk in 1394 aan Sint Andreas gewijd. Het stond daarom tevens bekend als Sint Andries ter Zaliger Haven. Dirk Sloyer behoorde tot de eerste groep van kartuizers die in het klooster intraden. Anderen waren afkomstig van het zusterklooster

Middeleeuwse kloosters

Kartuizerklooster (1394)



Op het terrein van het klooster stonden de kluizen, kleine appartementen waarin de monniken als kluizenaars leefden. In de kluis, bestaande uit een woonkamer, een werkplaats en een galerij met tuin, verbleven de monniken overdag. Vanuit het raam zag men slechts zijn eigen tuin-tje. In de woonkamer was er een hoekje met een afbeelding van Maria. Verder was er een slaapgelegenheid en een al-taartje met koorstoel. Als gevolg van schenkingen beschikte het klooster over een uitgebreide bibliotheek. De kartuizers legden zich o.a. toe op het kopiëren van boe-ken. Links: miniatuur van Jan van der Moere in een handschrift uit de 15e eeuw van

Middeleeuwse kloosters

Kartuizerklooster (1394)



De band tussen de Amsterdamse familie Boelens en het kartuizerklooster blijkt uit het schilderij *De geboorte van Christus* van Jacob van Oostsanen (1472-1533), dat zich in een museum in Napels bevindt. Centraal staan Jozef, Maria en het Christuskind. Achter hen zijn de herders te zien, omgeven door engelen. De achtergrond van het schilderij is een havengezicht. Dit heeft te maken met de naam van het kartuizerklooster *'Sint Andries ter zaliger haven'*, waaraan dit schilderij door de familie Boelens was geschonken. Een van de broers Boelens was in het kartuizerklooster ingetreden. Een andere broer werd er lekebroeder. Een derde broer was stichter van het Boelenskoor in de

Middeleeuwse kloosters

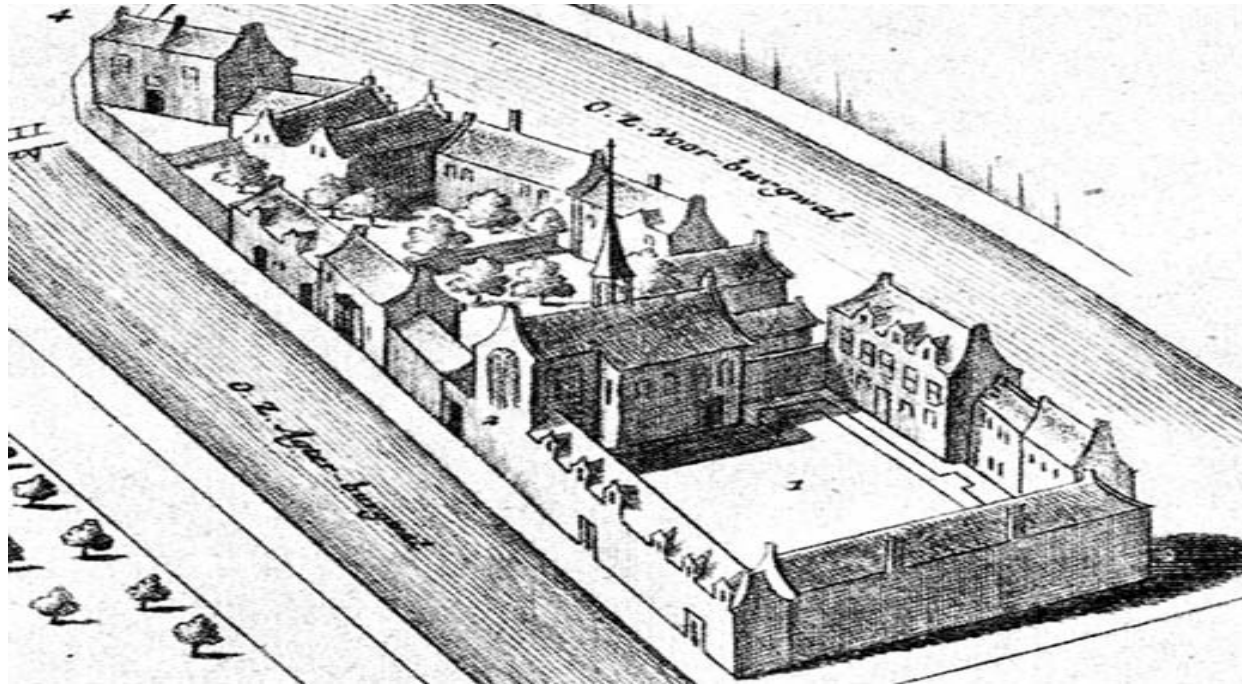
Sint Lucienklooster (1414)



Het Sint Lucienklooster wordt voor het eerst in 1414 genoemd. Het lag op het Begijneneiland ten noorden van het Begijnhof, waar nu het Amsterdams Historisch Museum is gevestigd. In 1416 sloten de zusters zich aan bij de Derde Orde der Franciscanen en het kapittel van Utrecht. Het klooster lag tussen de Begijnensloot en de Nieuwezijds Voorburgwal. De kapel van het klooster werd in 1433 gewijd.

Middeleeuwse kloosters

Agnietenklooster (1397)



Ook het Agnietenklooster was een klooster van de Derde Orde der Franciscanen. Vanuit het Claraklooster werd op 20 januari 1397 het Agnietenklooster (ofwel Agnesklooster) gesticht. Het klooster lag aan de Oude Zijds Voorburgwal, waar nu de Agnietenstraat ligt. Het klooster kende twee tuinen en een kloosterkerk. In 1452 werd het klooster door brand getroffen. De Agnietenkerk is nu in gebruik voor academische plechtigheden van de Universiteit van Amsterdam.

Middeleeuwse kloosters

Agnietenklooster (1397)



In het Amsterdam Museum hangt het door Van Oostsanen geschilderde familieportret van Corsgen Elbertsz uit het Agnesklooster. Alleen de fragmenten met de stichters, de familie (4 mannen en 11 vrouwen) van Corsgen Elvertsz, zijn nog te zien. De beide dochters van de stichters, Margriet en Baerte, waren in het Agnesklooster ingetreden. Oorspronkelijk was in het midden een schilderij van de kruisiging te zien en Maria Magdalena die het kruis vasthoudt. Het schilderij werd door Margriet aan het Agnesklooster geschonken om daar in de refter te hangen. Na de alteratie werd het schilderij van de religieuze voorstelling in het midden

Middeleeuwse kloosters

Geertruidenklooster (1432)



Het Geertruidenklooster bevond zich aan de Nieuwe Zijde aan de Nieuwe Zijds Voorburgwal tussen de huidige Geertruidensteeg en de Suikerbakkerssteeg. Het klooster werd in 1432 voor het eerst vermeld, maar is waarschijnlijk minstens tien jaar ouder. Het was aangesloten bij de Derde Orde der Franciscanen en ging rond 1450 over op de regel van Augustinus. In diezelfde periode kwam de kapel gereed. Aan de oostzijde grensde het klooster aan het Onze Lieve Vrouwegasthuis. Links: Pieta uit het Geertruiden-klooster. Deze in de Beeldenstorm

Middeleeuwse kloosters

Cellebroedersklooster (1440)



Latere stichtingen uit de 15^e eeuw waren het klooster van Cellebroeders (1440), ofwel Alexianen, dichtbij het Pietersgasthuis aan het Rokin, en het klooster van Cellezusters (1475) aan de Zeedijk. De kloosters waren niet bij een kapittel aangesloten. Het klooster van de Cellebroeders oefende het toezicht uit op dat van de Cellenzusters. Het Cellebroedersklooster zette zich met name in voor pestlijders en de ziekenzorg in meer algemene zin. Tijdens pestepidemiën bezochten de Cellebroeders pestlijders en verpleegden zij hen in huizen buiten de stad. Gewone geneesheren mochten de pestlijders niet behandelen. Doormeesteren

Middeleeuwse kloosters

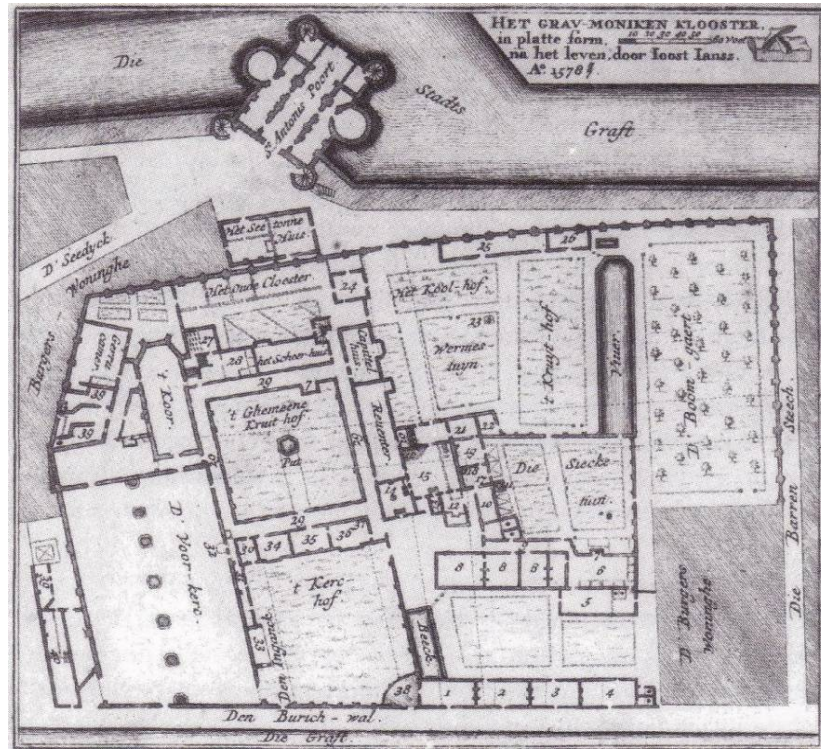
Bethanienklooster (1450-1460)



Het Bethaniënklooster is gesticht tussen 1450 en 1460. Van oorsprong was het gebouw van dit klooster Sint Maria Magdalena in Bethaniën bestemd voor vrouwen die boete wilden doen voor een losbandig leven. In een brief van het kapittel van het Haagse hofkapittel van 3 mei 1463 staat dat het klooster “*een plaats zal zijn waar dwaze maagden die geen olie in hun lampen hebben gedaan een onderdak kunnen vinden, nadat ze aan de Babylonische slavernij zijn ontrukkt*”. De naam “in Bethaniën” werd toegevoegd ter onderscheiding van het Maria Magdalenaklooster aan het Spui. Links: bewaard gebleven 15^e eeuwse keldergewelven van

Middeleeuwse kloosters

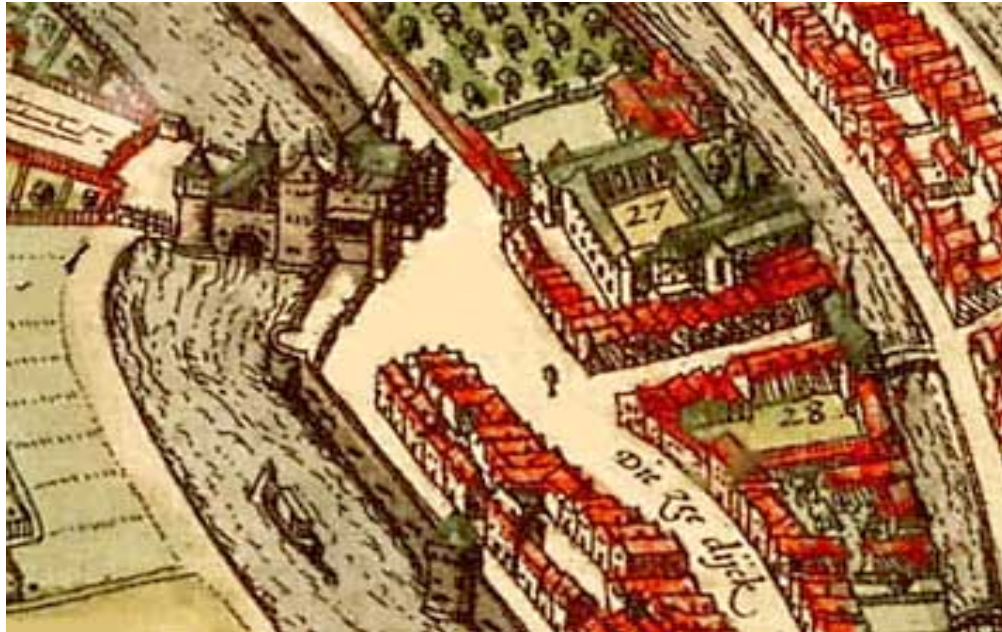
Minderbroedersklooster (1462)



De Bourgondische landsheren werden bij hun streven naar de stichting van een Minder-broedersklooster in Amsterdam gesteund door de franciscaan Jan Brugman (ca 1400-1473): *“Den twee-en-twintigsten November is Brugman, zijnde van de orde der minderbroeders, in deze stad angekommen en tegen den wil der heeren magistraten daar gebleven, door zijne welsprekendheid aan de devote gemeente, waar van nog een spreekwoord is gebleven: “Al kunt ghij praten als Brugman”.* Rechtsboven: majolica beeldje (18^e eeuw) van een prekende Franciscaan (Museum Ons Lieve Heer

Middeleeuwse kloosters

Minderbroedersklooster (1462)



Het klooster van de Minderbroeders lag aan de Oudezijdsachterburgwal (nr. 27 hierboven), hoek Monnikenstraat, en was eind van de 15^e eeuw het grootste mannenklooster van Amsterdam. Het klooster kende een tweebeukige kerk aan de noordzijde en een grote tuin naar het zuiden. De bouw werd onder andere gefinancierd door Hendrik Koenessen van der Schelling, een vermogende Amsterdammer, die in 1490 in de Minderbroederskerk zou worden begraven.

Middeleeuwse kloosters

Clarissenklooster (1513)



Het laatste Middeleeuwse klooster dat in Amsterdam werd gevestigd is dat van de vrouwelijke Franciscanen, de Clarissen (1494). Het voornemen tot stichting van het klooster stootte op verzet van het stadsbestuur. Een rijk koopman, Jan de Wael, stelde in 1494 voor dit klooster zijn huizen met tuin in de hoek Kalverstraat, Heiligeweg en Singel ter beschikking. Keizer Maximiliaan gaf op 6 oktober 1494 toe-stemming. Ook paus Alexander VI gaf op 31 maart 1495 toestemming en de bisschop van Utrecht eind 1495. Pas op 30 april 1513 gaf het stadsbestuur toestemming onder beperkende voorwaarden. Er mochten niet meer dan 30 zusters, bij voorkeur afkomstig uit Amsterdam, komen, de oppervlakte mocht niet meer dan 60 roeden (ongeveer 810 m²) bedragen en het

Katholieke leven in Middeleeuwen



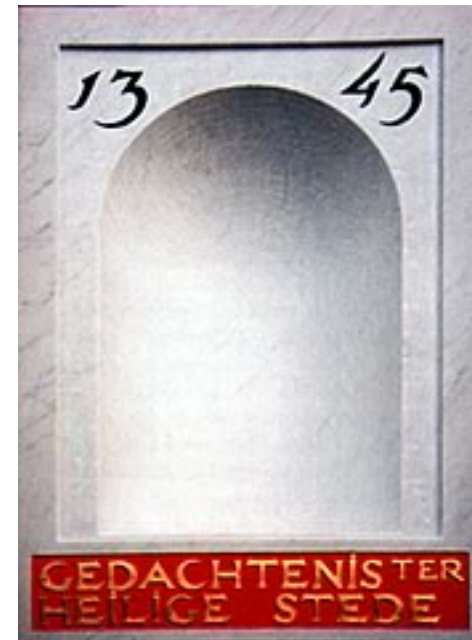
Boven: crypte van de geboortekerk te Betlehem met portretten van vier Jeruzalem-vaarders (Amsterdam?, ca. 1520). Aan weerszijden van de crypte staan vier Jeruzalem-vaarders. Zij hebben het schilderij vermoedelijk kort na de terugkeer van hun pelgrims-reis naar het Heilige Land laten maken. In de halfronde nis (links) geeft de zilveren ster op de vloer de plek van de geboorte van Jezus aan. Rechts tegen de zijmuur staat een stenen kribbe. Hierin zou Maria haar kind, gewikkeld in doeken, hebben gelegd.

Katholieke leven in Middeleeuwen

Mirakel van Amsterdam

- Het Mirakel van Amsterdam vond op 12 maart 1345 plaats in de Kalverstraat. Daar liet een stervende man een priester roepen om hem te bedienen en van het Heilig Sacrament te voorzien. Na het eten van de hostie geeft hij echter over. Het braaksel werd vervolgens in het vuur geworpen, maar de onbeschadigde hostie bleef in het vuur zweven. Een vrouw stak haar handen tussen de vlammen, haalde de hostie ongeschonden uit het vuur zonder dat haar handen verbrandden en legde deze in een kist. De hostie die de volgende dag door de priester van de Oude Kerk was opgehaald, keerde vanuit de Oude Kerk op wonderbaarlijke wijze in het huis van de man terug. Het was een nieuw mirakel dat zich daarna tweemaal herhaalde. De Middeleeuwer herkende hierin de hand van God. De pastoor bracht de hostie in een plechtige processie terug naar de Oude Kerk.

Mirakel van Amsterdam (1345)



H. Mirakel (links) en GedachteNis (boven) in de Kalverstraat ter herinnering aan de Heilige Stede.

Mirakel van Amsterdam (1345)

- Al gauw stroomden veel pelgrims toe naar de Heilige Stede. In een brief van de vicaris-generaal van Jan van Arkel, bisschop van Utrecht, staat dat hij op 21 oktober 1347 deze kapel heeft gewijd en dat er toen al het gebruik bestond om rondom deze kapel een biddende omgang te maken. Bij een derde akte wordt een aflaat verleend aan degenen die rond de kapel een omgang maken en daarbij eenmaal het Onze Vader en eenmaal het Weesgegroot bidden.
- Het Mirakel van Amsterdam is door Willem van Hildegaersberch (1350-1409) rond 1400 bezongen in het gedicht van 378 regels '*Vanden Sacramente van Aemsterdam*'. Hij benadrukt in dit gedicht de aanwezigheid van Christus in de Eucharistie en de genade-werking die van het Heilig Sacrament uitgaat. Hij beschrijft hoe de priester op de geheimhouding aandringt en hoe het wonder uiteindelijk openbaar wordt gemaakt door het Sacrament van het Mirakel in processie naar de Oude Kerk te brengen.

Mirakel van Amsterdam



Links: bedevaartprentje van het mirakel van Amsterdam, door Jacob van Oostzanen, 1518. Amsterdam kreeg vanwege het H. Mirakel grote aantallen pelgrims te verwerken (geschat wordt dat in de maand van het mirakelfeest wel 30.000 pelgrims de stad bezochten). Voor de vele pelgrims die uit de richting van Amstelveen en Sloten naar de kapel kwamen, werd een 'heilige weg' aangelegd, de thans nog zo geheten weg van het Leidseplein naar de Kalverstraat. De oude 'heilige weg' liep van het Rokin, via de Leidsestraat en de Overtoom naar de Kostverlorenwetering en vandaar naar Sloten en Amstelveen. De Mirakelprocessie werd jaarlijks op de woensdag na het feest van Sint Joris

Katholieke leven in de Middeleeuwen

Sacramentsprocessie

- Er is een ooggetuigenis van één van de bewoners van het Begijnhof, Agatha Hendrix Loen, die zij op 16 december 1651 op 91-jarige leeftijd aflegde. Zij vertelt over het uitdragen van het Allerheiligste uit de kapel van de Heilige Stede met een gevolg van gilden, ieder met hun eigen vlag, en van anderen die vele kaarsen, toortsen en flambouwen droegen. Zij beschrijft ook de route en vermeldt dat het Allerheiligste bij een huis, genaamde De Witte Fontein, enige tijd op een rustaltaar werd uitgesteld en aanbeden, terwijl de deelnemende parochianen en bedevaartgangers op de Dam knielden en de zegen ontvingen. Ook op de Nieuwebrug werd even gerust. De priester die dan de monstrans droeg keerde zich dan naar het IJ en zegende de schepen.
- De processie werd in de 15^e eeuw de dag tevoren openbaar aangekondigd in Leiden en Haarlem. In Amsterdam werd zij die dag om 12 uur 's middags onder kloggelui van de pui van het stadhuis afgeroepen. Een keur van 1481 schrijft voor dat al de schutters van de stad in hun harnas en gewapend met hun boog moeten deelnemen achter de priester met het Heilig Sacrament. Voorop liepen de stadstrompetters, gevolgd door het stedelijk gezag. Het baldakijn waaronder de priester met de monstrans liep werd gedragen door de vier burgemeesters van de stad. Achter het baldakijn liepen de geestelijkheid van de stad, de drie schutterijen, de broederschap van het Heilige Land en de andere gilden met hun vlaggen en beelden van hun beschermheiligen. Ook de monniken en schoolkinderen liepen mee en groepen die stil voorstellingen vertonen als die van Sint Joris met de draak, Onze Lieve Vrouwe, Maria Magdalena, Sint Barbara en Sint Margaretha. De processie werd afgesloten met meelopende burgers. Tijdens de processie luiden de klokken van de stad. Voorafgaand aan de processie mocht er geen bier of wijn geschonken worden.

Katholieke leven in de Middeleeuwen

Sacramentsprocessie



Katholiek leven in de Middeleeuwen

begraven



Katholiek leven in de Middeleeuwen Gasthuizen

- De Amsterdamse gasthuizen spelen in de Middeleeuwen een belangrijke rol in de armenzorg. Aanvankelijk werden in de gasthuizen gasten opgevangen (pelgrims, reizigers), maar geleidelijk nemen de gasthuizen ook kostgangers (proveniers), waaronder daklozen, bejaarden, invaliden en zieken op. Met name rond markt- en processiedagen waren de gasthuizen vol met reizigers. De ziekenzalen van de pesthuizen waren vooral tijdens pestepidemieën bezet.
- Er waren in het Middeleeuws Amsterdam diverse gasthuizen. Het Heilig Sacramentsgasthuis was verbonden aan de Heilige Stede. Het gasthuis dateert van voor 1422. Het gasthuis lag tegenover de Heilige Stede. Het kende een apart pesthuis dat aan de Begijnensloot, tegenover het Begijnhof lag. Als het stadsbestuur in de 15^e eeuw de taken van de broederschappen overneemt, worden de oude mannen van de stad in het Sacramentsgasthuis ondergebracht. In 1454 werd het gasthuis verbouwd tot het jongensweeshuis, dat later deel zou uitmaken van het Burgerweeshuis.

Katholiek leven in de Middeleeuwen

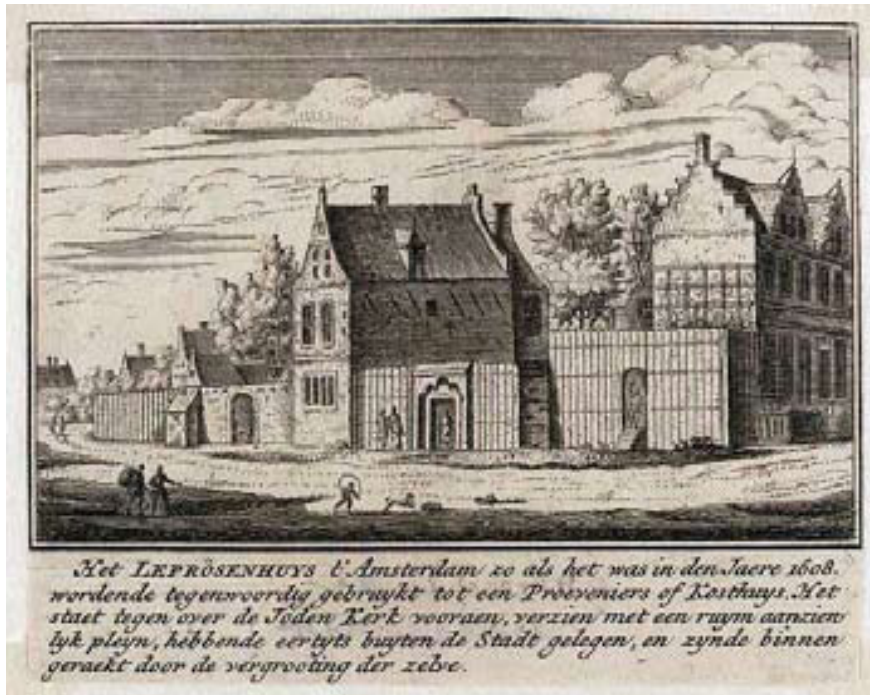
ziekenzorg (bayart): OLV Gasthuis



Amsterdam kende in de 15^e eeuw aan de Nieuwe Zijde het Onze Lieve Vrouw gasthuis aan de Nieuwendijk. Het gasthuis was alleen voor vrouwen bestemd. Tegenover het gasthuis lag de Onze Lieve Vrouwekapel. Het Onze Lieve Vrouw gasthuis was gesticht door het Onze Lieve Vrouwegilde.

Katholiek leven in de Middeleeuwen

ziekenzorg (leprozenzorg): Sint Nicolaas Gasthuis (1388) /



Het Sint Nicolaasgasthuis of Leprozenhuis lag buiten de stad aan de Sint Anthoniesdijk. Het gasthuis was gesticht voor 1388. Het was het gasthuis van het Sint Anthonisgilde, het gilde van de snijders, droogscheerders en lakenverkopers. Het gasthuis was aan-vankelijk een gasthuis voor proveniers. In 1480 werden er de lepralijders (leprozen) van het Sint Jorishof ondergebracht, toen het Sint Jorishof binnen de stadsgrenzen kwam te liggen. Om andere mensen voor hun ziekte te waarschuwen moesten de melaatsen speciale kleding dragen en moesten zij hun komst

Katholiek leven in de Middeleeuwen



Boven: leden van een Sacramentsbroederschap knielend rond een monstrans. Het zou hier kunnen gaan om de aan de Nieuwe Kerk verbonden Sacraments-broederschap. De tekst “Ecce Panis Angelorum” (“zie het brood van de engelen”) verwijst naar een lied over de eucharistie.

Katholiek leven in de Middeleeuwen

liefdadigheid



Links: Haesje Claes (1475-1544). Zij woonde met haar man, Claes Jacobsz in de Warmoesstraat. Haesje Claes stond lange tijd bekend als stichter in 1523 van het weeshuis, maar later werd dit in twijfel getrokken. Haesje Claes is ook bekend als stichter van het Oudemannenhuis van Amsterdam. Bij testament had zij bepaald dat er een huis moest worden gebouwd naast de kapel van de Heilige Stede, waar twaalf arme oude vrouwen onderdak konden vinden. Dit huis werd in 1548 uitgebreid met een afdeling voor oude mannen. Daarmee was de basis gelegd voor wat later het Oudemannenhuis zou heten. Haesje werd begraven in het Minderbroedersklooster. Toen het klooster in 1581 werd gesloopt, zijn haar stoffelijke resten met de zerk overgebracht naar de Nieuwe Kerk.